

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Побережна Маргарита

Сучасне суспільство стикається з усе більшою кількістю конфліктних ситуацій, зокрема в молодіжному середовищі. Підлітковий вік – особливо вразливий період становлення особистості, коли психоемоційна нестабільність, пошук ідентичності, бажання самоствердитися та протиставити себе дорослим створюють сприятливе підґрунтя для розвитку конфліктної поведінки. Часто саме у цей період формуються перші усталені моделі реагування на стрес, суперечності та соціальний тиск. Якщо не виявити і не скоригувати деструктивні форми конфліктності вчасно, це може призвести до складнощів у соціалізації, зниження академічної мотивації, розвитку девіантної поведінки.

Тема дослідження зумовлена необхідністю теоретичного аналізу психологічних особливостей конфліктної поведінки підлітків, із урахуванням індивідуальних рис особистості, що дозволяє не тільки зрозуміти механізми формування деструктивної поведінки, а й розробити ефективні стратегії психокорекції та профілактики. Комплексне дослідження цієї проблематики є важливим кроком у напрямку створення безпечного, підтримувального освітнього середовища та формування гармонійної особистості, здатної до конструктивної взаємодії у соціумі.

Метою тези є обґрунтування теоретичних аспектів індивідуально-психологічних особливостей конфліктної поведінки підлітків.

Поняття «конфлікт» є багатовимірним і охоплює різноманітні галузі знань – від філософії до психології, що підтверджує його універсальну значущість у житті людини та суспільства. Саме в психологічному контексті конфлікт розглядається як форма внутрішньої або міжособистісної напруги, що проявляється через суперечності інтересів, потреб або поглядів і може відображатись у почуттях, думках або діях [2, 3].

Як підкреслює А. Шамне, *конфлікт* – це не просто зіткнення позицій, а

ситуація загрози особистісним інтересам, що активізує захисні механізми й емоції. Цю думку розвиває Л. Сучкова, вказуючи на емоційне загострення як невід'ємну складову конфлікту, що ускладнює спілкування, але водночас може вивести на глибинний рівень розуміння проблеми [2, 4].

Істотним є також твердження, що *конфлікт* – це не обов'язково деструктивне явище. У разі конструктивного підходу він може стати ресурсом для особистісного розвитку: стимулює рефлексію, формування навичок саморегуляції, відкритого діалогу та критичного мислення. У педагогічній і соціальній психології конфлікт дедалі частіше розглядають як рушійну силу змін, що має потенціал для гармонізації взаємодії, якщо опрацьовується належним чином [3, 4].

Психологи (М. Барчій і Н. Токарева) виділяють як зовнішні, так і внутрішні причини виникнення конфліктів. До зовнішніх можна віднести соціальні умови, взаємини в родині, педагогічні помилки, конфліктогенні ситуації в школі. Внутрішні – це особливості характеру, темпераменту, емоційна нестабільність, низька самооцінка, негативний досвід попередньої взаємодії, акцентуації особистості. Саме ці індивідуально-психологічні особливості найбільше впливають на те, як саме поводитиметься підліток у конфліктній ситуації [1, 5].

Особливої уваги заслуговує типологія конфліктної поведінки, запропонована К. Томасом і Р. Кілманом. Згідно з їхньою моделлю, існує п'ять стратегій поведінки у конфлікті [3, с. 125]:

1. *Суперництво* – прагнення нав'язати свою точку зору, не рахуючись із потребами інших.
2. *Пристосування* – поступка заради збереження стосунків або уникнення конфронтації.
3. *Компроміс* – часткове задоволення інтересів обох сторін.
4. *Уникнення* – вихід із конфлікту без його вирішення.

5. *Співпраця* – найефективніша стратегія, що базується на пошуку рішення, яке задовольняє всіх учасників.

Вибір конкретної стратегії залежить не лише від обставин, але й від психологічного профілю особистості. Так, імпульсивні та агресивні підлітки частіше обирають стратегію суперництва, тоді як тривожні – схильні уникати конфлікту. Саме тому важливо у процесі діагностики враховувати темперамент, тип нервової системи, рівень розвитку емоційного інтелекту, здатність до емпатії, саморефлексії. Важливим поняттям у контексті конфліктної поведінки підлітків є *конфліктність* як особистісна риса. Конфліктна особистість має такі характеристики: неприйняття критики, підвищена емоційність, негативізм, упертість, підозрілість, егоцентризм. Часто такі діти мають занижену або, навпаки, завищену самооцінку, що викликає труднощі в адаптації, потребу в домінуванні або, навпаки, страх перед соціумом [3, 5].

Отож розуміємо *конфліктність як особистісну рису характеру* в контексті схильності індивіда часто вступати в суперечки, напружені чи опозиційні взаємодії з іншими людьми, незалежно від конкретної ситуації. На відміну від ситуативної конфліктної поведінки, яка виникає як реакція на конкретну подію, *конфліктність* має стійкий характер і проявляється у широкому спектрі соціальних ситуацій.

Сучасні дослідження показують, що конфліктна поведінка формується ще в дитячому віці, але найбільш яскраво проявляється саме у підлітковому періоді. Це пов'язано з формуванням «Я-концепції» – уявленням про себе, свої можливості, свої стосунки з іншими. Якщо реальне «Я» не відповідає ідеальному, це викликає внутрішній конфлікт, який може проектуватись назовні – через дратівливість, агресію, замкненість [1, 2].

Ще один аспект, який розглядається в теоретичному обґрунтуванні конфлікту – це вплив соціального середовища на конфліктну поведінку підлітків. Наявність підтримки з боку родини, довірливих стосунків з батьками, сприятливого мікроклімату

в класі суттєво знижує ймовірність деструктивної конфліктності. І навпаки, емоційна холодність, насильство в сім'ї, педагогічна жорстокість, ігнорування проблем підлітка створюють передумови для формування девіантної поведінки [3, 4].

Водночас варто зазначити, що конфліктність не є суто негативним проявом – вона може вказувати на небажання пристосовуватись до несправедливості, сильну особистісну позицію чи здатності відстоювати власну точку зору. Проте без розвинених навичок саморегуляції та емпатії конфліктність зазвичай призводить до порушень у міжособистісних стосунках.

Таким чином, в результаті теоретичного аналізу проблеми конфліктної поведінки було встановлено, що вона є багатокомпонентним психосоціальним явищем, формування якого відбувається під впливом комплексу внутрішніх (індивідуально-психологічних) та зовнішніх (соціальних) чинників. Особливості темпераменту, емоційна чутливість, рівень самоконтролю, сформовані стереотипи поведінки та соціальне середовище – усе це визначає специфіку реагування підлітка на конфліктну ситуацію.

Конфліктна поведінка не є обов'язково негативною: за наявності належної підтримки та розвитку емоційного інтелекту вона може трансформуватися у конструктивний ресурс для зростання особистості. Теоретичні моделі, такі як типологія стратегій К. Томаса, дозволяють краще розуміти, як саме підлітки реагують на суперечності та яким чином можна впливати на формування ефективних способів їх подолання. Отже, результати теоретичного аналізу підтверджують необхідність подальшого емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей конфліктної поведінки для створення системи цілеспрямованої психопрофілактики у підлітковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Барчій М. В. Психологічні особливості конфліктної поведінки підлітків. *Психологія і суспільство*. 2019. №2. С. 78–84.
2. Візнюк І. М., Долинний С. С., Токар Л. П. Формування особистості в контексті становлення самостійності підлітків в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*, 2023. №16(34). С. 409–418.
3. Томас К., Кілманн Р. Стратегії управління конфліктами. Київ: Основи, 2017. 174 с.
4. Сучкова Л. В. Конфліктологія: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 284 с.
5. Токарева Н. І. Психологія розвитку і вікові кризи підлітків. Київ: Лібра, 2020. 112 с.